

Моїсєєва М. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми. Суттєвою ознакою сучасного етапу розвитку музичної педагогіки є розробка методологічних засад теоретичної і практичної підготовки викладачів фахових музичних дисциплін до роботи з учнями та студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки музичних педагогів розглядали Олександр Алексєєв, Анна Артоболевська, Володимир Апатський, Раїса Верхолаз, Надія Голубовська, Арнольд Готсдинер, Микола Давидов, Наталія Кашкадамова, Борис Міліч, Віталій Муцмахер, Тетяна Пляченко, Юрій Полянський, Ігор Рябов, Геннадій Ципін, Віктор Чуріков, Оксана Шрамко та інші науковці і практики.

Метою статті є висвітлення основних методичних настанов викладання фахових музично-виконавських дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна діяльність викладача гри на музичному інструменті передбачає декілька напрямків роботи, що становлять собою практичні основи музичного виконавства. Це, перш за все, аналіз музичних творів з точки зору виконавського музикознавства. Як відомо, музичне виконавство полягає в художньому осягненні та відтворенні продукту композиторської праці. Тому аналітична діяльність педагога виконавського класу, яка перш за все стосується його роботи з нотним текстом, є першочерговим чинником розуміння музичного твору.

Вивчення музичного твору доцільно спрямувати на усвідомлення таких його трьох рівнів: ідеї, художнього образу та виразних засобів. Оксана Рудницька визначає художню ідею сутнісною ознакою змісту, художній образ – внутрішньою особливою формою ідеї й образною формою твору, – та художні засоби, що відображують ідею в зовнішній формі твору [5]. Відомо, що у процесі інтерпретації твору музичні виконавці формують своє бачення змісту, що базується на авторському тексті, тобто включаються у творчий процес, розпочатий автором. У цьому зв'язку постає проблема балансу між оновленням змісту та ступенем відповідності виконання до оригіналу.

Наступним, після аналітичного, етапом роботи в інструментальному класі є саме процес відтворення задуму композитора, який, зазвичай, розглядають у двох аспектах: індивідуальному (репетиційна робота) та публічному (концертне виконання). Оскільки репетиційна робота відбувається упродовж тривалого періоду, вважаємо за доцільне розглядати такі її фази:

1) загальне знайомство з музичним твором – прочитання тексту, його ескізне опрацювання, моделювання майбутньої виконавської концепції, вивчення напам'ять;

2) розучування – вироблення необхідної якості звуку та прийомів звуковедення, усвідомлення логіки фразування, досягнення технічної вправності, динамічної й темпової відповідності, драматургічної переконливості.

Отже, педагогічний процес музично-виконавського навчання передусім передбачає опанування навичок ознайомлення з музичним репертуаром (робота з текстом) та практичне відпрацювання виконавських навичок (розучування). Розглянемо детальніше роботу за цими напрямками.

Аналіз наукових досліджень та практичного досвіду дає підставу стверджувати, що доцільно виокремити такі види навчальної діяльності з формування навичок роботи з музичним текстом:

- читання нот з листа;
- транспонування;
- ескізне опрацювання репертуару;
- добір на слух мелодій та акомпанементів;
- адаптація музичних творів;
- смисловий аналіз та запам'ятовування музичного матеріалу.

Ці види діяльності спрямовані на активізацію уваги, пам'яті, музичного мислення учнів, на розвиток їхньої здатності до музично-слухових уявлень, а також на формування навичок слухового контролю й вільної орієнтації в нотному тексті.

Методика формування виконавських навичок учнів передбачає застосування викладачем таких груп загальних методів, спрямованих на оволодіння музичними виразними засобами:

- методи звукоутворення і звуковедення;
- методи музично-ритмічної роботи та опрацювання мелізматички;
- методи добору доцільної аплікатури та застосування позиційної гри;
- методи опанування виконавських штрихів;
- методи досягнення віртуозно-технічної вправності за різними видами техніки;
- методи застосування різновидів фактурного викладу музичного матеріалу;
- методи вироблення динаміки та агогіки відповідно до логіки фразування.

У класифікації музичних виразних засобів вважаємо за доцільне спиратися на професійну термінологію виконавського музикознавства, обґрунтовану відомим українським музикознавцем Миколою Давидовим. Автор виокремлює композиторські («стабільні») та виконавські («мобільні») виразні засоби. До перших він відносить метро-ритм, лад, гармонію, мелодію, контрапункт, фактуру, тембр, до других – агогіку, темпоритм, динаміку, артикуляцію, штрихи, темброву експресію [3]. Важливим критерієм якісного виконання музики автор вважає збалансованість обох

груп виразних засобів та пріоритет композиторських засобів. Отже, тут також знаходимо розподіл виразних засобів у площині «текст – інтерпретація».

Слід наголосити, що такий підхід потребує зваженого і стилістично відповідного визначення міри всіх метро-ритмічних, динамічних, артикуляційних та тембрових градацій. Тому вважаємо за доцільне звернути увагу педагога виконавського класу на неприпустимість нав'язування учням власного відчуття міри через «натаскування» на певний фіксований результат, адже переконлива інтерпретація твору можлива лише за умови його розуміння учнем та використання відповідних до певних жанрових та стильових вимог виразних засобів. Усе це ґрунтується на важливих дидактичних принципах – відповідності навчального репертуару рівню індивідуальної музично-теоретичної та віртуозно-технічної підготовки учнів, – та наступності, тобто його поступового ускладнення.

Логічним результатом тривалої репетиційної роботи у виконавському класі є доведення рівня учнівського виконання твору до стадії концертної готовності. Цей рівень передбачає втілення учнем смислу твору через інтонаційний процес, викладений певними технічними виражальними засобами – ладами, ритмами, темпами, тональностями, фактурами, формами тощо в межах історичних та індивідуальних стилів. Усвідомлення викладачем вимог до рівня концертної готовності музичного репертуару та володіння методами підготовки учнів до виступів стають важливою частиною його професійної роботи. Відомо, що якість звуку та прийоми звуковедення, логічне фразування, технічна вправність, динамічна й темпоритмічна відповідність, драматургічна переконливість є необхідними, але не достатніми умовами якісного публічного виконання учнем програми. Тому успішність виступу учня на академічному концерті залежить ще й від уміння викладача організувати належну попередню психологічну підготовку та налаштувати учня відповідним чином безпосередньо перед виступом. Адже ситуація концертного виступу може мати стресогенний вплив на учня через її підсумковість та публічність. Умови досягнення оптимального сценічного стану знаходяться у сфері наукових інтересів музичних педагогів і психологів Льва Баренбойма, Леоніда Бочкарьова, Валентина Петрушина, Юрія Цагареллі, Геннадія Ципіна та інших дослідників. Аналіз наукових досліджень та практичного досвіду переконує, що ефективними методами підготовки до виступу є моделювання концертної ситуації, рольові ігри, методи концентрації уваги, методи активізації уяви та пам'яті учнів. Досвідчені викладачі наголошують також на обов'язковості аналізу та самоаналізу виступу у площині розуміння учнем свого емоційного стану перед та у процесі виконання творів, фіксації наявності або відсутності напруження, перешкод, контакту зі слухачами тощо.

Важливу частину професійної підготовки викладача музично-виконавського класу становить оволодіння критеріальним апаратом оцінювання рівня учнівської гри. Як відомо, основними критеріями якості виконання твору учнем є точність відтворення авторського тексту, віртуозно-технічна вправність, стилістична та жанрова відповідність, переконливість

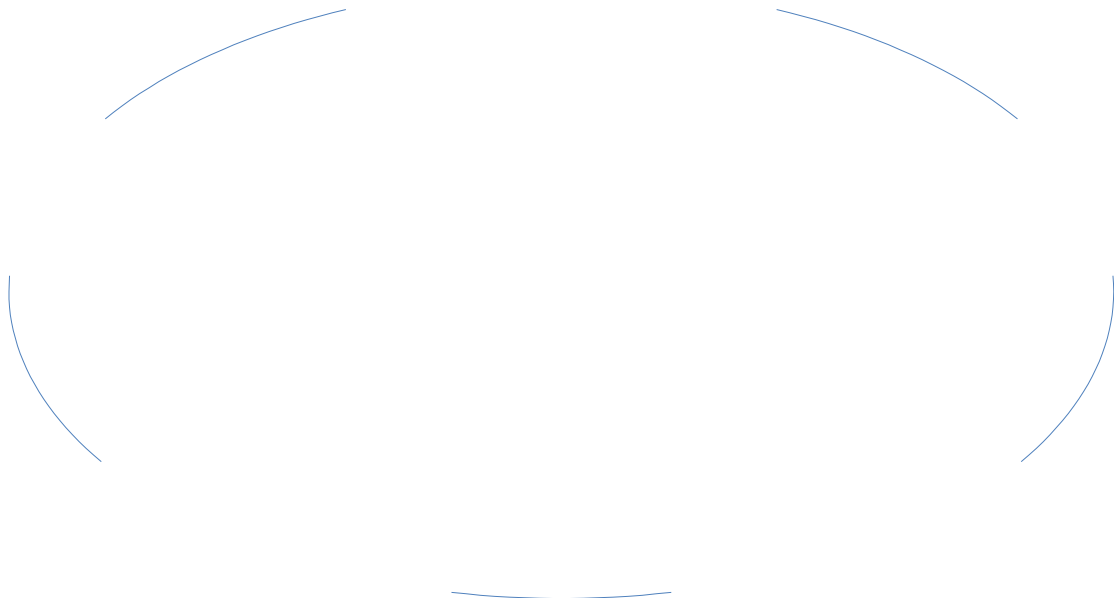
художньої інтерпретації. Слушним видається також поточне оцінювання рівнів сформованості виконавських навичок учнів. Це, перш за все, такі групи навичок:

- навички звукоутворення і звуковедення;
- технічні навички за різними видами техніки;
- навички виконання різновидів фактури;
- навички динаміки;
- навички відтворення темпових та ритмічних співвідношень;
- ансамблеві навички;
- навички перешкодостійкості.

Усі ці критерії слід, безумовно, застосовувати на базі особистісно орієнтованого підходу до педагогічного процесу, який виявляється саме в урахуванні індивідуального темпу навчання кожного учня.

Висновки. Таким чином, професійна підготовка викладача музично-виконавського класу має бути спрямована на вироблення аналітичних умінь, опанування основних прийомів та методів навчальної роботи з учнями та студентами – розучування музичного репертуару (роботи з музичним текстом), формування виконавських навичок учнів та їхньої підготовки до концертного виступу, – а також на обґрунтування адекватних оцінних критеріїв якості виконання музичних творів.

Графічну схему професійної підготовки викладача фахових музично-виконавських дисциплін представлено на рисунку.

Список використаних джерел та літератури

1. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство : статьи и очерки / Л. А. Баренбойм. – Л. : Музыка. Ленингр. отд-ние, 1974. – 336 с.
2. Бочкарёв Л. Л. Психология музыкальной деятельности / Л. Л. Бочкарёв. – М.: «Классика-XXI», 2008. – 352 с.
3. Давидов М. А. Наукова термінологія як фактор інтелектуалізації музичної педагогіки / М. А. Давидов [Електронний ресурс] // Музичне виконавство і педагогіка: історія, теорія, інтерпретаційні аспекти композиторської творчості. Науковий вісник НМАУ

імені П. Чайковського. – Вип. 96. – К., 2011. – С. 7 – 19. – Режим доступу: http://knmau.com.ua/naukoviy_visnik/096/pdf/04.pdf

4. Зінченко О. О. Особливості психічних станів музикантів-виконавців у ситуації публічних виступів / О.О. Зінченко [Електронний ресурс] // Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2010. – Т. XII, ч. 5. – С. 144 – 149. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pzpp/2010_12_5/144-149.pdf
5. Основи викладання мистецьких дисциплін / За ред. О. П. Рудницької – К. : Музична Україна, 1998. – 184 с.
6. Петрушин В. И. Музыкальная психология / В. И. Петрушин. – М. : Академический проект, 2006. – 400 с.
7. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности: проблемы, суждения, мнения : пособие для учащихся музыкальных отделений педвузов и консерваторий / Г. М. Цыпин. – Москва : Интерпракс, 1994. – 384 с.